

HÖGSTA DOMSTOLENS

BESLUT

Mål nr

meddelat i Stockholm den 20 november 2009

Ö 1281-09

KLAGANDE

SR

Ombud: Advokat BOH

MOTPART

MH

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen: Advokat EN

SAKEN

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om vårdnad m.m.

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 2009-03-16 i mål T 192-09

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut meddelar Högsta domstolen tillstånd till målets prövning i hovrätten.

För det biträde EN lämnat MH i Högsta domstolen fastställs ersättning enligt rättshjälpslagen till femtusenfemhundra tjugo (5 520) kr, avseende arbete. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 1 104 kr.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

SR har yrkat att Högsta domstolen ska meddela tillstånd till målets prövning i hovrätten.

MH har bestritt ändring.

SKÄL

Bakgrund

SR och MH har gemensamt två döttrar, födda år 2001 och 2003. I den utredning om vårdnad, boende och umgänge som inhämtades vid tingsrätten föreslogs att vårdnaden om barnen skulle anförtros SR ensam och att barnen skulle ha sitt stadigvarande boende hos honom samt att barnen skulle ha rätt till umgänge med MH vartannat veckoslut. Tingsrätten dömde i målet och förordnade därvid att den gemensamma vårdnaden skulle bestå samt att barnen skulle bo tillsammans med SR och ha visst umgänge med MH. I frågan om vårdnad anförde tingsrätten bl.a. att parternas förhållande inte var

så dåligt att det uteslöt gemensam vårdnad och att skälen för att utesluta MH från den gemensamma vårdnaden inte framstod som tillräckligt starka.

SR överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle förordna att vårdnaden om döttrarna skulle tillkomma honom ensam samt att något umgänge mellan barnen och MH tills vidare inte skulle förekomma. I överklagandet till hovrätten anförde han bl.a. att tingsrätten tagit för lätt på frågan om samarbetsproblem och att det mot bakgrund av den massiva utredning som presenterats måste anses vara näst intill uppenbart att det är omöjligt för SR att upprätthålla en sådan relation med MH som gör att gemensam vårdnad skulle vara till fördel för barnen. Han anförde vidare att han inte kunnat etablera någon kontakt med MH efter tingsrättens dom och att hon inte heller utövat det umgänge som barnen har rätt till. Han framhöll även den brottslighet som MH gjort sig skyldig till mot honom samt de problem som förekommit mellan MH och fäderna till hennes övriga barn. MH anförde i yttrande till hovrätten bl.a. att hon tagit tingsrättens dom mycket hårt varför hon inte orkat ställa upp för umgänge men att umgänge kommer att ske när hon kommit i balans.

Hovrätten har beslutat att inte meddela prövningstillstånd.

Prövningstillstånd i hovrätt

Den 1 november 2008 ändrades förutsättningarna för beviljande av prövningstillstånd i hovrätt (49 kap. 14 § rättegångsbalken). De nya reglerna har utformats för att skapa tillräckliga garantier för att prövningstillstånd verkligen meddelas i mål och ärenden där tingsrättsavgörandet är materiellt

felaktigt. I paragrafens inledning har förtydligats att prövningstillstånd *sk* ges så snart någon av tillståndsgrunderna är uppfylld.

Samtidigt infördes en möjlighet att meddela partiellt prövningstillstånd i hovrätt (49 kap. 14 a § rättegångsbalken, prop. 2004/05:131 s. 187 ff.).

De tidigare reglerna om prövningstillstånd i hovrätt – ändringsdispens, prejudikatdispens och extraordinär dispens – har kompletterats med en ny tillståndsgrund, granskningsdispens. Enligt 49 kap. 14 § 2 rättegångsbalken ska således prövningstillstånd meddelas om det inte annars går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till. Möjligheten att ge prövningstillstånd även i granskningsfall har tillkommit mot bakgrund av att det ibland kan vara svårt att på grundval av innehållet i en tingsrättsdom bedöma om det finns skäl att ändra tingsrättens avgörande.

Prövningstillstånd ska enligt ett uttalande i propositionen därför kunna meddelas inte bara när det finns en konkret anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande utan också i vissa andra fall där tingsrättens avgörande framstår som svårbedömt. (Se prop. 2004/05:131 s. 186.)

Bestämmelsen om ändringsdispens har samtidigt ändrats för att tydligare ge uttryck åt den generösa syn på frågan om beviljande av prövningstillstånd som enligt regeringen bör gälla, och som innebär att alla avgöranden som bedöms som tveksamma ska tas upp till fullständig prövning. I detta sammanhang uttalas inte i förarbetena att det måste föreligga någon konkret anledning att betvivla avgörandets riktighet, och något sådant krav har inte heller upprätthållits i praxis (se bl.a. NJA 2002 s. 35 och s. 133). I propositionen anges att med den ändrade lydelsen torde följande att

prövningstillstånd kommer att beviljas i något större utsträckning även i de mål som redan tidigare omfattades av krav på sådant tillstånd (a. prop. s. 185).

Det står klart att de nu beskrivna dispensgrunderna, liksom de båda övriga dispensgrunderna, kan överlappa varandra och att flera kan vara tillämpliga i samma mål. Hovrätten prövar bara om någon eller ingen grund är tillämplig och anger inte i beslutet vilken grund som har tillämpats. Ingen dispensgrund är överordnad någon annan (se Högsta domstolens beslut den 6 oktober 2009 i mål Ö 2449-09). En annan sak är att det kan antas att i praktiken ändringsdispens liksom tidigare kommer att vara den vanligaste tillståndsgrunden (jfr Högsta domstolens beslut den 12 november 2009 i mål Ö 1342-09).

Tillståndsprövningen är inte begränsad till de omständigheter som klaganden har anfört i överklagandet utan hovrätten måste i viss utsträckning självant försöka utröna om det finns skäl att meddela prövningstillstånd (a. prop. s. 189 f.). Detta gäller i särskilt hög grad när fråga är om överklaganden i indispositiva mål.

Särskilt om tillståndsprövningen i mål om vårdnad, boende och umgänge

De nya reglerna om prövningstillstånd i hovrätt omfattar även mål om vårdnad, boende och umgänge samt beslut i ärenden om verkställighet av sådana avgöranden (prop. 2007/08:139 s. 22 ff.). Som ett särskilt skäl för att låta systemet med prövningstillstånd utvidgas till att gälla även de indispositiva familjemålen anfördes hänsynen till barnet. Dessa mål är i regel omfattande och tidskrävande och det råder stor enighet om att

långvariga och upprepade domstolsprocesser inte är till barnets bästa. Genom att låta familjemålen omfattas av systemet med prövningstillstånd skulle antalet långvariga domstolsprocesser begränsas. Samtidigt konstaterades att det är en självklarhet att tingsrättens avgöranden ska kunna överklagas till hovrätt och att rättssäkerheten kräver att felaktiga domar ska kunna rättas i andra instans.

Mot bakgrund av de nu redovisade uttalandena uppkommer frågan vad som ska anses ligga i begreppet felaktig dom i denna typ av mål där avgörandet ofta bygger på en lämplighetsbedömning och där domstolen inte sällan kan konstatera att det finns flera lösningar som får anses kunna tillgodose barnets behov. I prop. 2004/05:131, som inte omfattade familjemålen, angavs beträffande förutsättningarna för ändringsdispens att om hovrätten vid sin genomgång av sak- och rättsfrågorna finner något som ger anledning att betvivla tingsrättsavgörandets riktighet, ska prövningstillstånd meddelas. Samtidigt uttalades att när det gäller mål där huvudfrågan är beroende av en skälighetsbedömning så saknas det anledning att meddela prövningstillstånd enbart av det skälet att hovrätten anser att tingsrättens bedömning av t.ex. ett skadeståndsbeloppets storlek eller dagsböternas antal ter sig något sträng eller något mild i förhållande till hur hovrätten bedömer saken vid tillståndsprövningen. Överfört på förhållandena i familjemål saknas det i regel skäl att ge tillstånd till prövning beträffande tingsrättens avgörande om avgörandet är väl motiverat och framstår som rimligt med hänsyn till utredningen i målet, även om det också skulle finnas goda skäl som talar för en annan lösning.

I familjemål får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa en vårdnads-, boende- eller umgängesutredning.

Rätten är inte bunden av utredningens förslag utan ska göra en självständig bedömning. Den omständigheten att tingsrätten inte beslutat i enlighet med det förslag som lämnats i utredningen räcker inte som skäl för att bevilja dispens i hovrätten. Är förhållandena emellertid sådana att de skäl som anförs för att avvika från socialnämndens bedömning inger tvivel eller om det av domskälen inte framgår vad som motiverat detta, kan det finnas skäl att bevilja prövningstillstånd så att målet kan tas upp till fullständig prövning. Detsamma gäller om utredningen har brister som gör att den kan ifrågasättas.

Bedömningen i detta fall

SR har i sitt överklagande till hovrätten åberopat nya omständigheter som hänför sig till tiden efter tingsrättens dom och som skulle kunna få betydelse för målet i sak. Han har även med hänvisning till vad som anförs i socialtjänstens utredning gjort gällande att tingsrättens bedömning i vårdnads- och umgängesfrågan är oriktig. Utredningen som är omfattande framstår som gedigen och de uppfattningar som framförs är väl motiverade. Den sammanfattande bedömningen är tydlig och klar. Tingsrätten har utan närmare motivering avvikit från socialnämndens förslag. Mot bakgrund av det anförda finns det utrymme för tvivel om tingsrättens avgörande i fråga om vårdnad och umgänge är riktigt. Tillstånd till målets prövning i hovrätten ska därför meddelas.

Det kan anmärkas att tingsrätten har förordnat om ett mera omfattande veckoslutsumgänge än vad SR medgett och socialnämnden föreslagit. Tingsrätten har i den delen inte redovisat några domskäl. Det går inte att utan att prövningstillstånd meddelas bedöma om avgörandet i

umgängesfrågan är riktigt. Även om det inte hade funnits skäl att meddela
prövningstillstånd i enlighet med det nyss anförda, skulle det mot denna
bakgrund i vart fall ha funnits skäl för granskningsdispens beträffande
frågan om umgänge (partiellt prövningstillstånd).

I avgörandet har deltagit: justitieråden Leif Thorsson, Severin Blomstrand,
Torgny Håstad, Anna Skarhed (referent) och Lena Moore
Föredragande revisionssekreterare: Ulrika Berg